

HLAVNÍ POSTAVY

Lavrentij Pavlovič Berija

(* 29. 3. nebo 23. 9. 1899, Mercheuli, Gruzie, † 23. 12. 1953, Moskva)

Narodil se v chudé rolnické rodině. Studoval v Suchumi a v Baku techniku, chtěl se stát architektem. Dal na technice dohromady skupinu bolševiků (1917). Dokončil studium jako architekt (1919), vzápětí byl zatčen.

Bolševická strana ho vyslala (1921) do tajné policie, která se nazývala Čeka. Převedli ho (1931) na stranickou práci – stal se prvním tajemníkem bolševické strany v Gruzii, tedy pánem celé země. Aktivně se podílel na teroru proti různým národnostním skupinám a členům opozice.

Byl jmenován (srpen 1938) prvním náměstkem lidového komisaře vnitra (NKVD) N. I. Ježova a postoupil (listopad 1938) na jeho místo. Stalin si ho oblíbil, protože mu slepě sloužil a často iniciativně řídil teror. Získal si pověst „Stalinova rezníka“. Moc, kterou na sebe NKVD strhl, byla takřka nezměrná.

Stal se kandidátem na člena politického byra (1939), tedy členem nejvyššího vedení. Řídil masové deportace obyvatel Pobaltí a západních částí Ukrajiny, Běloruska a Moldávie do východních částí SSSR, později rovněž Čečenců, Kalmyků, Ingušů a příslušníků dalších malých národů. Nařídil zastřelení přes 20 tisíc zajatých polských důstojníků v Katyni a jinde (1940). Povýšil do funkce náměstka předsedy rady lidových komisařů (vlády) a dostal i titul generální komisař státní bezpečnosti (únor 1941). Za druhé světové války byl čle-

nem Státního výboru obrany, náměstkem předsedy tohoto výboru (květen 1944). Později ho povýšili do hodnosti maršála.

Stalin ho jmenoval předsedou zvláštního výboru pro řízení vývoje atomových zbraní (srpen 1945), zbavil ho funkce lidového komisaře vnitra (konec 1945). Stal se však členem politického byra bolševické strany (březen 1946).

Po Stalinově smrti se většina členů nejvyššího vedení rozhodla Beriju zlikvidovat. Zatli ho na schůzi předsednictva strany. V prosinci s ním a s jeho nejbližšími spolupracovníky proběhl tajný soud, který je poslal na smrt.

Georgij Maximilianovič Malenkov

(* 8. 1. 1902, Orenburg, † 14. 1. 1988, Moskva)

Otec byl úředník makedonského původu. Po maturitě na gymnáziu (1919) ho vzali do Rudé armády, kde sloužil jako politický komisař. Na Baumanově vysoké škole technické v Moskvě vystudoval elektrotechniku.

Pracoval v aparátu ústředního výboru bolševické strany. Třebaže patřil mezi lidi protežované komisařem vnitra Nikolajem Ježovem, na plenárním zasedání ústředního výboru (1938) ho kritizoval – v souladu se Stalinovou směrnicí. Okamžitě navázal blízké styky s Ježovovým nástupcem Berijou.

Za války byl členem vedení několika frontů a také členem Státního výboru obrany. Stal se kandidátem politického byra bolševické strany (1946). Když se začal vytvářet „leningradský případ“, tedy falešné obvinění skupiny lidí z protisovětské činnosti (1949–1950), patřil

mezi organizátory této provokace. Po smrti Andreje Ždanova si ho Stalin vybral jako svého nástupce, nechal ho jmenovat generálním tajemníkem strany místo sebe (1952).

Když zemřel Stalin, stal se předsedou vlády. Po roztržce s Chruščovem (1955) ho odvolali a ponížili do funkce ministra elektrifikace. Nakonec byl vyloučen z vedení strany a jmenován ředitelem elektrárny (1957). Později byl zbaven i samotného členství v komunistické straně.

Zahraniční diplomaté a státníci si ho cenili pro jeho rozhodnost, inteligenci a kompetentnost. Jako penzista se vrátil do ruské ortodoxní pravoslavné církve a dokonce zpíval v chóru jedné moskevské katedrály.

Vjačeslav Michajlovič Skrjabin-Molotov

(* 9. 3. 1890, Kukarka, Vjatská gubernie, † 8. 11. 1986, Moskva)

Jeho otec byl příručím v obchodě, matka pocházela z bohaté kupecké rodiny. Už na reálce vstoupil do bolševické strany, v roce 1909 musel do vyhnanství. Když se za dva roky vrátil, dokončil reálku a začal studovat ekonomickou fakultu Petrohradské techniky. Byl tajemníkem redakce listu *Pravda* (1912–1913). Začal používat stranický pseudonym Molotov (1915) a policie ho poslala do vyhnanství, odkud po roce utekl. Po návratu byl jmenován členem vedení Ruské sociálnědemokratické strany.

Během říjnového převratu (1917) působil v Petrohradském vojenském revolučním výboru. Pracoval v různých funkcích na severu Ruska (1918). Byl zvolen členem ústředního výboru bolševické

strany (1921), začal pracovat pro Stalina. Stal se kandidátem politického byra (1921), potom jeho plnoprávným členem (1926). Podporoval Stalina v boji o moc. Jako vedoucí tajemník strany v Moskvě (1928–1929) řídil čistku aparátu.

Stal se předsedou (prosinec 1930) Rady lidových komisařů (předsedou vlády). Když vznikl Výbor obrany, opět mu předsedal. Podílel se na teroru, zvláště proti tzv. kulakům, což byli zemědělci s většími hospodářstvími. Spolu se Stalinem se podepsal pod dokumenty, které vedly na Ukrajině k hladomoru.

Na rozkaz Stalina nahradil Maxima Litvinova ve funkci ministra zahraničí (květen 1939), což byl vstřícný signál pro nacistické Německo – Litvinov byl totiž Žid. V létě domluvil s Hitlerem smlouvu o přátelství, která měla tajné dodatky týkající se obsazení východní části Polska Rudou armádou a anektováním pobaltských republik – do historie vešel jako pakt Molotov–Ribbentrop.

Když Německo porušilo dohodu a napadlo Sovětský svaz (22. června 1941), musel místo Stalina, jehož tato událost paralyzovala, vystoupit v rozhlase a snažit se obyvatelstvo uklidnit.

Účastnil se Stalinových konferencí se západními státníky. Upadl u Stalina v nemilost, což se projevilo tím, že ztratil funkci prvního náměstka předsedy vlády (1946) a stal se jedním z několika náměstků. Byl sesazen i z křesla ministra (1949) a jeho žena Polina zatčena. Podle historiků byl čestným člověkem, ale slabým, bez vlastní vůle a názorů.

Vrátil se do předsednictva strany (1952), nepatřil však do jejího užšího vedení. Po Stalinově smrti (1953) se stal

opět ministrem zahraničí i navíc i prvním náměstkem předsedy vlády. Musel ministerstvo opustit (1956), zůstal však členem vedení strany a dostal funkci ministra státní kontroly. Když se spolu s dalšími pokusil o vzpouru proti Chruščovovi (1957), byl zbaven všech funkcí.

Potom byl velvyslancem v Mongolsku. Vedl sovětskou delegaci (1960–1962) u Mezinárodní organizace pro atomovou energii ve Vídni. Když kritizoval vládní politiku, vyloučili ho ze strany. Odešel do penze (1963).

Josef Vissarionovič Džugašvili- -Stalin

(* 18. 12. 1879, Gori, Gruzie, † 5. 3. 1953, Kuncovo u Moskvy)

V jeho životopise je mnoho nejasných míst, protože své špatné stránky skrýval. Přesto se historikům podařilo hodně věcí objasnit. Otec byl obuvník. Na přání matky vstoupil do pravoslavného semináře, měl se stát knězem. Po třech letech ho ze studia vyloučili. Carská policie ho identifikovala jako brutálního zločince a levicového radikála.

Když ho zatkla (duben 1902), poslali ho do vyhnanství na Sibiř, odkud (1904) uprchl. Žil v Tbilisi a v Baku. Při dalším zadržení z vězení opět utekl.

Na konferenci ve Finsku (1905) se setkal s Leninem. Pomáhal mu bojovat proti menševikům. Zorganizoval přepadení transportu peněz do banky v Tbilisi (červen 1907) – loupež se proměnila v masakr, při němž zahynulo na 50 lidí. Peníze předal bolševické straně, ale někteří její členové to odsuzovali a požadovali Stalinovo vyloučení – Lenin se ho zastal.

Na konferenci v Praze (1912) byl zvolen členem ústředního výboru. Stal se členem nejužšího vedení bolševické strany (1917).

V první Leninově vládě byl lidovým komisařem (ministrem) pro národnosti. Účastnil se obrany Caricynu (později Stalingradu, nyní Volgogradu) proti bělogvardějským vojskům. Vůči civilnímu obyvatelstvu si vedl velice krutě.

Byl pracovitý, neodmítl žádnou funkci, nestěžoval si. Na návrh Lenina ho ustavili generálním tajemníkem strany (duben 1922), což se pokládalo za úřednickou funkci bez politické moci.

Toto postavení postupně změnil v mocenské křeslo a začal si je upevňovat zastrásováním, vraždami, odposlechem telefonů atd. Lenin navrhl odvolat ho z funkce. „Soudruh Stalin je příliš hrubý,“ napsal a připomněl, že „soustředil ve svých rukou obrovskou moc a já si nejsem jist, jestli jí dokáže vždy dost obezřetně používat“. Nemocný Lenin však neměl sílu to uskutečnit.

Jako generální tajemník odstranil z vedení strany oponenty. Z Moskvy vytvořil středisko světového komunismu, všechny strany v ostatních zemích se mu musely podřizovat.

Koncem dvacátých let zahájil kolektivizaci vesnice – zřizování zemědělských družstev čili kolchozů. Zahnali do nich všechny rolníky a ty, kteří se nechtěli podrobit, uvěznilili nebo zastřelili. Produkce zemědělství prudce poklesla, vznikl hladomor, snížil se počet obyvatel. Odhady mrtvých se liší – pohybují se od 3 do 27 milionů lidí.

V druhé polovině třicátých let odstranil ve vykonstruovaných procesech špič-

ky bolševické strany, množství místních funkcionářů a odborníků, vedení armády.

Uzavřel pakt s Hitlerem (1939), který mu umožnil zabrat tři pobaltské republiky a východní část Polska. Aby získal kus území Finska, rozpoutal válku, v níž zahynul asi milion sovětských vojáků. Utrhl si i kus Rumunska. Útok Německa na Sovětský svaz (22. června 1941) ho překvapil.

Rudá armáda došla i na území Polska, Rumunska, Maďarska a Československa. Tyto státy si v rozporu s úmluvami se západními státníky Moskva podřídila. Okupovala i značnou část Německa, kde Kreml zřídil komunistickou Německou demokratickou republiku (NDR).

Po válce opět zahájil teror proti obyvatelstvu i proti některým svým nejbližším spolupracovníkům. Když oznámil, že socialismus musí zničit kapitalismus (1946), zahájil tím studenou válku.

V polovině padesátých let chtěl vrhnout Rudou armádu do západní Evropy a obsadit ji.

Stalin patří mezi největší zločince 20. století. O jeho cynismu svědčí výrok: „Smrt jednoho člověka je tragédie. Smrt milionů je statistika.“

A také: „Volby nerozhodují voliči, ale ti, co počítají hlasy.“

Historik Ian Kershaw ho hodnotí takto: „Když byl Hitler vydáván za jakousi zrcadlovou kopii Lenina a Stalina, vůdce, jehož dovedl paranoidní strach z bolševického teroru a třídní genocidy ke spáchání genocidy rasové, podtext nám nemohl ujít. Hitler je sice zloduch, ale menší než Stalin. On byl jenom kopií, kdežto Stalin originálem.“

FAKTA A UDÁLOSTI

Válka v Koreji

Útokem na jižní část země 24. června 1950 chtěl severokorejský komunistický vůdce Kim Ir-Sen sjednotit obě poloviny. Tuto akci podporovaly tiše jak SSSR, tak Čína. Američtí politici si uvědomili, že by to vedlo k dalšímu rozšiřování komunistického panství a mohlo by rozkolísat situaci v Asii. Proto iniciovali rezoluci Organizace spojených národů, která zřídila vojska OSN určená k odrazení severovietnamské agrese. Hlavní silou se staly americké divize.

Pod prapory OSN vyslaly své vojáky Austrálie, Belgie, Dánsko, Etiopie, Filipíny, Francie, Jihoafrická republika, Kanada, Nový Zéland, Řecko, Thajsko, Turecko, Velká Británie, nejvíc jich bylo z USA – velel jim generál MacArthur.

Než se stačilo větší množství amerických vojsk přesunout do jižní Koreje, zatláčeli Severokorejci obránce pouze na malý kousek území na jihozápadě u Pusanu. Američané uskutečnili invazi na západním pobřeží u Inčonu, tím přerušili zásobovací linie protivníka a donutili ho, aby se stáhl. Nicméně těžké boje pokračovaly. Začátkem října byly severokorejské oddíly z jihu vytlačeny.

Když Kim Ir-Sen nevyslyšel žádost OSN, aby kapituloval, dostal MacArthur rozkaz pokračovat v tažení na sever. Peking však pohrozil, že kdyby se tato vojska přiblížila k čínsko-severokorejským hranicím, vstoupí do války. Koncem října, když se vojska OSN dostala k řece Jalu, která tvoří hranici, vyslali proti nim čínští komunisté půlmilionovou armádu, kterou vydávali za „lidové

dobrovolníky“. V okamžiku, kdy chtěly síly OSN tyto útočníky zničit, nastoupil proti nim další milion čínských vojáků. Najednou vznikla válka zcela jiných rozměrů a MacArthurovi nezbylo nic jiného, než dát rozkaz ustoupit.

Třebaže Sověti zůstávali v pozadí, poslal tam Stalin několik pluků stíhačů. Nesměli se prozradit – na jejich stroje namalovali severokorejské znaky a letci směli létat pouze nad severní Koreou, protože kdyby je nad jihem sestřelili, jejich přítomnost by vyšla najevo. Avšak z odposlechu jejich rádiových hovorů to Američané poznali.

MacArthur žádal Trumana, aby mohl v odvetu ničit čínská města atomovými bombami. Prezident odmítl, protože se obával, aby konflikt nepřerostl ve třetí světovou válku. Nakonec generála odvolal a velením pověřil Matthewa Ridgwaye. Novému veliteli se v březnu 1951 podařilo vytlačit Číňany za 38. rovnoběžku, kde válka začala.

Čínským generálům nepomáhaly ani masové útoky pěchoty, kterou posílali do boje bez ohledu na obrovské ztráty. Sovětská letadla, tanky a vojenská taktika při střetnutí se západní technikou propadly – to nebylo dobré vysvědčení. Peking a hlavně Moskva si uvědomily, že tuto válku nemohou vyhrát, ale ani prohrát. Proto přistoupily na jednání o příměří, které začalo 10. července 1951. Několik kilometrů severně od 38. rovnoběžky stanovily obě strany 10. července 1953 demarkační linii a 27. července podepsaly dohodu o příměří.

Za války bylo zabito, zraněno anebo pohřešováno 2,5 milionu Korejců. Čína ztratila 900 tisíc vojáků. Přes 33 tisíc

Američanů se vrátilo domů v rakvích, rovněž tak 3000 vojáků z účastnických zemí OSN. Byla to jediná válka, které se účastnila vojska OSN.

Venona klíčem k sovětské špionáži

Američané zachycovali po celou druhou světovou válku telegramy, které si vyměňovaly sovětské zastupitelské úřady na Západě s Moskvou. Od února 1943 se je pokoušel dešifrovat tým kryptoanalytiků, nazvaný *Bride (Nevěsta)*, v Armádní zpravodajské spojové službě (Army Signal Intelligence Service – ASIS) v Arlington Hallu ve Virginii. Skupina, z níž se později vyvinula Národní bezpečnostní agentura (National Security Agency – NSA), se pozvolna rozšiřovala.

Už v prosinci 1946 rozluštili američtí kryptoanalytici depeši z 2. prosince 1944, v níž konzul Anatolij Jakovlev-, „John“ z New Yorku oznamoval centrále, že se podařilo proniknout do Los Alamos, kde se konstruovala atomová bomba. Přečtené telegramy analyzovali příslušníci vojenské kontrašpionáže G 2, od září 1947 i FBI.

Tímto způsobem se podařilo identifikovat britského fyzika německého původu Klause Fuchse, který předával z laboratoří v Los Alamos informace Sovětům. Od něho vedla stopa k Harry Goldovi a k Davidu Greenglassovi, strojníku v atomových laboratořích. A ten prozradil Julia a Ethel Rosenbergovy.

Tajná operace *Bride* se přejmenovala na *Drug (Droga, Lék)* a nakonec na *Venona*. Tyto práce skončily 1. října 1980. Američané přečetli na 2900 tajných depeší, na základě kterých vyšetřovali tisíce

lidí. Nakonec identifikovali na 200 sovětských vyzvědačů z doby války. V červenci 1995 NSA *Venonu* odtajnila.

Systém gulagů

„Zavřete kulaky, kněze, bělogvardějce a jiné podezřelé elementy do koncentračního tábora,“ telegrafoval vůdce bolševické revoluce Vladimír Lenin 9. srpna 1918 výkonnému výboru sovětů Penzenské oblasti. Oficiálně zahájili bolševici rudý teror o měsíc později, 3. září.

Postupem času zřídili síť těchto táborů, která spadala pod tajnou polici. Útvar, který je řídil, se nazýval Glavnoje upravlenije ispravitel'no-trudovych lageraj, zkráceně Gulag, česky Hlavní správa nápravně-pracovních táborů. Za Stalina byly tyto koncentráky ještě rozšířeny, odhaduje se, že koncem jeho panování jich existovalo na 200, zvláště na Sibíři, Dálném východě a v Arktidě.

V dolech vězňové rubali uhlí, uranovou rudu a diamanty, na různých místech stavěli důležité objekty, jako třeba kanály spojující velké řeky, vybudovali prakticky všechny laboratoře a zařízení jaderného výzkumu. Děli do úmuru, hladoví, vymrzlí a nemocní. Třebaže byly tyto tábory oficiálně zlikvidovány v roce 1960, mnohé přetrvávaly až do rozpadu Sovětského svazu.

Pro zatčené vědce a inženýry existovaly speciální laboratoře a výzkumné ústavy, kterým se říkalo „šarašky“. Vězňové pracovali na špičkových projektech, proto tam panovaly přijatelnější podmínky, měli dostatek jídla a pohodlí.

Odhaduje se, že v nejtěžších letech Stalinovy hrůzovlády, tedy v období mezi roky 1929–1953, prošlo těmito tábory

nejméně 8 milionů lidí. A miliony tam zemřely.

„V roce 1961 na 22. sjezdu KSSS připomněl Chruščov nejen komunistické oběti, nýbrž Stalinovy oběti celkově, a dokonce navrhl, aby byl na jejich památku postaven pomník,“ uvedli autoři knihy *Černá kniha komunismu*. „Nepochybně překročil hranici, za níž byl zpochybněn samotný princip režimu: monopol absolutní moci vyhrazené komunistické straně. Památník nikdy nespátřil světlo světa.“

Od gulagů se učili i nacisté. Svědčí o tom zápis Rudolfa Hösse, pověřeného vybudováním tábora pro Židy v Osvětimi: „Vedení sicherheitsdienstu doporučilo velitelům táborů podrobnou dokumentaci o ruských koncentračních táborech. Podle svědectví uprchlých vězňů byly podmínky, které v nich vládly, popsány do všech detailů. Zvláště tam bylo zdůrazněno, že Rusové vyhlazují celé populace tím, že je zaměstnávají na nucených pracích.“

Komunisté na Západě existenci koncentráků v Sovětském svazu i v dalších státech sovětského bloku zpochybňovali. Rovněž tak někteří levicoví spisovatelé, kterým Sověti zalepili při jejich návštěvách oči.